

CORRESPONDENȚA LUI FRANCISC HOSSU-LONGIN PĂSTRATĂ ÎN ARHIVA MUREȘENILOR DIN BRAȘOV (I)

Valer Rus

Francisc Hossu Longin s-a născut la 2 octombrie 1847 în comuna Zam, județul Hunedoara, într-o veche și distinsă familie românească. A studiat dreptul la Universitatea din Budapesta. În 1878 și-a deschis biroul avocațial în Deva unde a trăit aproape tot restul vieții. A fost senator al Circumscripției Deva (jud. Hunedoarei). Educat într-o atmosferă familială intransigentă Francisc Hossu-Longin a fost întreaga viață cea mai expresivă întrupare a spiritului de fanatică rezistență națională în luptele politice ale românilor din Transilvania.

Ca student al Facultății de drept din Budapesta a colaborat la revista "Familia" și "Gura Satului" întemeiate de Iosif Vulcan, mai târziu devenind colaboratorul statornic al "Gazetei Transilvaniei" pe timpul cât aceasta a fost redactată de Aurel Mureșianu de care era legat printr-o strânsă prietenie. A colaborat și la alte ziare românești ardeleni. A luat parte activă la toate luptele partidului național român. La congresul din 1881, când s-a fixat programul acestui partid Francisc Hossu-Longin a fost unul dintre secretarii adunării, iar mai târziu a fost membru al Comitetului Central al partidului. A luat apoi parte activă la toate mișcările culturale ale românilor ardeleni. A fost unul din apărătorii în faimosul proces al "Memorandului" și apărătorul celor implicați în procesul pentru "Cununa lui Iancu". În urma atitudinii sale politice a cunoscut în repetate rânduri regimul sever al închisorii.

În decursul primului război mondial Francisc Hossu-Longin a fost unul dintre puținii români ardeleni care și sub presiunea celor mai grele amenințări a refuzat semnarea declarației de loialitate cerută de guvernul de la Budapesta și a făcut între cei dintâi declarația că nu este de acord cu cei care încearcă să inițieze o politică regională în fosta Transilvanie.

În arhiva Mureșenilor, care se află în cadrul muzeului Casa Mureșenilor din Brașov, sunt păstrate mai multe scrisori ale cunoscutului om politic devesan adresate unor membri ai familiei care în perioada 1850-1911 au redactat Gazeta Transilvaniei (Iacob Mureșianu între 1850 și 1877, apoi Aurel Mureșianu între 1877-1909). În ceea ce privește implicațiile politice ale evenimentelor redade în numita corespondență, cercetătorii Nicolae Cordoș și Liviu Botezan, și alții, și-au adus contribuția în ceea ce privește facțiunile apărute în cadrul Partidului Național Român la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Scrisorile (vezi *infra*) demonstrează apartenența lui Francisc Hossu-Longin la gruparea gazetistă, al cărei lider se pare că a fost¹. În această primă parte a lucrării noastre vom da luminii tiparului 10 scrisori trimise de Hossu Longin la Brașov, urmând ca această editare a corespondenței să fie completată ulterior. Scrisorile sunt redade în ordine cronologică. Pentru o ancorare cât mai veridică în atmosfera epocii am păstrat grafia epocii, intervenind doar acolo unde am considerat absolut necesar, cu corecții vitale unei bune înțelegeri a documentelor.

¹ Bărbuță N., *Date noi referitoare la conferința intimă a fruntașilor Partidului Național Român ținută la Sibiu în 14 iunie 1899*, în *Cumidava*, II, 1968; Boia L., *Aspecte ale emigrației politice din Transilvania în vechea Românie, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în *AUB, seria istorie*, XIX, 1970; Boia L., *Contribuții privind criza Partidului Național Român și trecerea de la pasivism la activism*, în *Sudii*, tom 24, nr. 5, p. 963-984, 1971; Botezan L., *Contribuții la studiul vieții politice a Transilvaniei din anii 1895-1898*, în *AIAC*, XIII, 1970; Botezan L., Cordoș N., *Politica guvernului Bánffy în Transilvania din anii 1897-1898*, în *AIAC*, XIV, 1971; Idem, *Din frământările Partidului Național Român transilvănean în anul 1897*, în *AIAC*, XV, 1972; Idem, *Frământările din Partidul Național Român transilvănean în anul 1898*, în *AIAC*, XVI, 1973; Idem, *Câteva aspecte ale rolului jucat de orașul Deva în viața politică a românilor transilvăneni din ultimii ani ai veacului al XIX-lea*, în *Sargetia*, XIII, 1977; Idem, *Încercări de revitalizare a activității P.N.R. în anul 1899 (I)*, în *AIAC*, XXI, 1978; Idem, *Încercări de revitalizare a activității P.N.R. în anul 1899 (II)*, în *AIAC*, XXII, 1979; Cordoș N., Aurel C. Popovici și "dezvăluirile" lui din 1896, în *Sargetia*, XXVII/2; Radu M., *Adunarea generală a Astei de la Deva (1899) – în mărturie brașovene*, în *Sargetis*, XXVII/2.

ANEXE

21/1 876

1. Aradu 18 Ianu. 876 fl.n²

Pré Onorab. Dle Redactoru!

Anulu trecutu am avutu norocirea a me poté numera și eu între abonatii Dvóstră și am și priimitu Gazeta regulatu. În prețul abonamentului, mi se mi pare, am și solvitu ceva.

Împregiurările nefavorabile înse nu-mi detere ocașiune a acuita detoria națională, n-am încetatu înse de locu a abduce de prețuitulu Dvóstra diuariu, ci m-am nisuitu alu recomandá tularoru de pe aici. Resultatulu lu veți fi sciendu mai bine Dvóstră. Dreptu acea ve rogu aveți bunătate a me înregistra și pe anulu curinte între prenumeranții Gazetei, asigurendu-ve, că dēca nu voi solvi în sume mai mari, totuși în rate lunarie voi trāmite restanțiile.

Me scusați că de unu tempu nu v-am mai scrisu din părțile aceste, fiindu fōrte ocupatu, dēr pe venitoriu me voiui nisui a suplini cea ce n-am făcutu anu. Una înse totuși am făcutu - precum dōră veți fi observatu, - că m-am trudit a da diarului *Gura Satului* o direcțiune după programulu și spiritulu Gazetei. Cea ce voi face și pe venitoriu.

În dilele aceste voiui face și o cōla de abonare pentru Gazeta și Transilvania, da dēca le-oiu pote respāndi pe aici, că Ve mărturescu Dle Redactoru, românii de pe aici, cu fōrte pucine escepțiune, nu au neci ideia despre luptele romāniloru, a națiunei romāne din anii de mai nainte, că-ci Dlu Babeșiu cu fletetiția lui de fōia i-au dedatu la lectura sēcă, la lectura fore studiu, la flēcuri și personalități, la scrieri cu frase și cuvinte bombastice și fore neci un folosu, din contra la polemi dāunōse, așie încātu mulți, chiaru și dintre cei mai luminați, au devenitu orbiți, dedați la frase, a nu ceti și a nu scriá nemicu de valōre, pesimiști până la compātimire și fanatisați până la ridiculositate.

Mai multu, eppulu³ Mețianu vediendu-se atacatu prin Telegrafu a lualu refugiu la Albina, facendu-se colectante, tramițindu pe curtenii sei din casa în casa cu îndrumarea ca să cāscige prenumeranți pentru Albina, m'a la unii preoți și subordinați ai lui i le impune par fors a abona numita fōia. Precum vedeți dēra este fōrte greu ai lumina pre nefericiții aceștia a se prenumera la fōiu prețioșe seriōse și adeveralu națiunale. Intrigi peste intrigi, și materialismu în tōte părțile. Apoi încă și prōsta de confesionalitate. Voru trece dieci de ani, până se voru tredi sedușii de pe aici.

Asociațiunea o māncară. I-ași poté spune pe toți cu numele, carii o prāpādiră, dēr stricamu numai cauzei, că-ci alunci toți inteleginții devinu compromitați și poté chiar trași la judecāțile magiare, cari apoi ar sci face capitale colosale, din negāndirea lor. Așie dēra numai pentru a nu compromite causă romānă, caută să li damu pace și să deplāngemu nefericita stare în care am ajunsu, până la tempuri mai bune.

Dēr despre tōte aceste mai târziu într'o corespondinția. Și acum, nainte de a încheia, mi iau voia a vă mai gratula, pentru zelulu și laborea ce-o desvoltăți în Gazetă. Cu deosebire ne îmbucurām multu, că erași ați cāștigatu pe veteranulu luptaciulu și vredniculu fiu dulce alu națiunei, pre Dlu Barițiu. Domnedieu să lu țienă la mulți ani, ca să ni însuflețiescā, să ni pōtă da anima și să ne apere cu demnitate, precum se recere la o națiune cu politica morala! Ér Dvóstra poteri întru a fi și de acuma mulți ani avocatulu și sonsolulu nostru credințiosu. Trāiți la mulți ani! Noi cești tineri, vomu nisui a ve studia, a ve urma și a ve asculta întru tōte cele bune și romānesci. Așia să fie, și acuma primitu respectuōsele mele salutări remanandu și mai departe cu semerinția

Alu Dvóstra
Stimatoriu
F. H. Longin
candid. de adv.

Arhiva Mureșenilor, documentul 3270, dos. 340/A

II

Deva 18 Iulie 1887

Stimate Dle Redactoru!

Încă înainte de conferinția din Sibiu, din estu-anu, mi propusesemu, că voiui trimite și respective voiui face o întrebare publică lui Slaviciu, că cine sunt aceia dintre romānii de partida naționala, cari pe sub mana lucra în serviciulu guvernului magiaru – ca se ni-i nemesca și noi aflandu se-i combatemu și eventualu se ne ferimu de dînșii, rogandu și provocandu-lu, ca apoi se nu mai vorbesca în generalu, ci se înregistreze fapte, precum e chiamarea cronicariloru ear nu totu a suspiciona.

Der – precum disei fiindu nainte de conferinția, pe candu erași se apucase de Dvostra, consultandu și cu alții – am trecutu, - ear dupa cele petrecute de la conferinția din Sibiu și mai alesu dupa declarațiunea publica ce a facutu și prin care a pusu la busunări totu ce i s'a disu earași nu am aflatu de consultu a reflecta, - sperandu că va fi în fine pace.

Aiurările de alaltăeri m'au scosu din sările și m'am pusu la masa și am compusu întrebarea despre care ve amintisemu. Înainte de espedare înse – consultandu earași cu amicii mei, - am decisu se asceptamu ce ve-ți dice Dvoastră, celu

² Pasaje subliniate în textul original cu o linie sunt transcrise cu caractere italice. Am păstrat de asemenea prescurtările originale.

³ Episcopul.

mai de aproape atinsu de nou prin Tribuna. Sosindu adi Gazeta, am aflatu cu multa bucurie și satisfacțiune ingeniosulu respunsu ce ii dați cu întrebările și punandu paralelu disele de mai nainte. Foarte cu cale, mai nimeritu și disprețuitoriu respunsu nici ca i se potea da. Deci punu și eu sabia în teaca, dear sum cu mana totu pe manunchiu. Atata ii va fi de ajunsu, ear de va continua, vomu sta și noi de facia.

Se vede ca și Secășianu lu cunoasce de minune....⁴

18 Iulie 1887

În cauza alegerii de la Baia de Crișiu asta – di s-a insinuat acuș criminala (la Trib. din Deva)⁵ pentru mai multe lapte criminale contra lui Ignacz Imets, Tobias Mihalyovits, Oliveru Krasznay, Carolu Beke, L. Szabó și alți mulți. Pe calea administrativa înca s'au facutu insinuarile legale prin anca unei apelațiuni. Despre resultatu la timpulul seu. Mai batatoriu la ochiu e împrejurarea, că atatu alesulu Emericu Holloly, câtu și mai alesu I. Imets și ceilalți, au taria morala, să tacă la toate cate s'au publicatu despre acea alegere.

În alte locuri cei atacați celu pucinu se escusa întru unu modu oare care – ear cei ce baga la busunări asemenea declarațiuni și publicațiuni se espunu disprețului publicu. Ne mai prinde mirarea și de acea, cum de Dnii procurori, cari alta data sciu se easa așie ușoru din serite și sciu se faca așie iute și conscițioși "pașii legali" – tacu tacerea pescelui la toate cate scriu diuarile despre abusurile și faradelegile publice comise la alegeri, - ori poate sunt pre ocupați cu persecutarea hoților de gâsce? Seraca tieara ce mai justicia te scutesce. Cu respectu

F. Hossu

Adv.

Arhiva Mureșenilor, doc. 3275, dos.340/A

III

Deva 8. Dec. 1887

Iubite Amice!⁶

Pre câtu ne-am îmbucuratu că teai abătutu pe la noi, pe atâtu de multu am regretatu cu toți, că ai statu atâtu de pucinu; pentru acea contamu, că la véra, precum ne-ai apromisu, vei repara și vei petrece mai îndelungatu aici, unde ești atâtu de bine vediutu și stimatu - fără deosebire de confesiune și secsu.

Și cum că acemu totu dreptulu a spera acésta, dovedesce împregiurare, că ne-ai lăsatu, dreptu pe (...) ? tabachera, carea numai sub acea condițiune și-o renapoim, ca se-ți aduci aminte în fiacare di, cându o vei folosi, că ai să ne faci plăcerea de a fi ospete nōstru pe mai multe dile, când și noi te vomu poté primi mai demn, ca cu acésta ocașiune neasceptală.-

Ți potu notifica, că și scurta ta vediuta, a făcutu buna și plăcuta impresiune la noi și prin urmare cându vei veni vei afla ai mai mulți amici și stimatori sinceri.-

Asceptamu deci cu doru acelu timpu și până atunci te rogamu se primesci asigurările deosebitei nōstre stime ce-ți păstramu

Alu teu

F. H. Longin

Arhiva Mureșenilor, doc. 3274 dos. 340/A

IV

Deva 11. Aprilie 1892

Iubite Amice!

Nainte de tôte primesce felicitările nōstre, pentru obiectiva și bărbătesca la pășire, prin articlii publicați, relativu la situațiune! Întru adeveru, a fostu timpulul supremu, ca se vîi, și se le areți, celoru ce totu mereu te cîrteau, că vorbești pe lungu și îi obosesci, că fără studiarea actelor și desbaterea amenunțită a situațiunei, adecă "éca numai așie", nu se pôte face politică raditoria și numai ne facemu de risu.

Cei ce voru ceté cu atențiune articolii tei, trebue sé se convingă, că mare greșiéla au fostu că nu au ascultat de tine și s'au pripitu în detrimentulu causei. Tonulu și modulu cum ai scrisu articlii până aci, speru să deschide ochii la mulți orbiți și se voru alla mulți de aceia, cari se voru rușina de cea ce au făculu. Atâta ți potu spune, că pe mulți am auditu, esprimându-se forte favorabilu despre articlii din cestiune. Înainte deci numai totu așie și eu speru, că sedușii pe rându se voru rușina éra majoritatea precumpenitória a intelegenței nōstre, totu are să fia de părerile nōstre.

Eu de pe la comitetulu centralu nu sciu absolutu nimicu, decâtu comunicatulu celu mai recentu din Tribuna, că tecstulu memoriului e gata și în Mai, vom pleca cu alaiu. Nu am nici ideia și nici nu mi potu închipui, că cum voru executa ei subcnernea.

⁴ Întrerupere în textul original.

⁵ Inserție în textul original

⁶ Spre deosebire de primele două scrisori care păstrează un ton protocolar, începând cu această scrisoare se poate constata din tonul abordat de Francisc Hossu Longin că între el și Aurel Mureșianu a intervenit o relație de prietenie care se va păstra neschimbată până la dispariția fizică a celui din urmă în anul 1909.

⁷ Scris indescifrabil.

De amicii noștri de principii încă nu știu absolutu nimic, că nime nu mi-a scris, deca a-ți facutu ceva s'eu ba. În Februarie am convocat aici o conferința confidențială și am trimis invitare la vre-o 60 de fruntași, ba m'am dusu pe la Orascia, Huniad și Dobra și am vorbitu cu cei mai destiși bărbați cum e D-I Tincu, D-I Mihu s.a. s.a.

Mi-au apromis și m'au încuragiatu - apoi am făcutu toate pregătirile și în fine m'am pomenitu, cu câți-va preoți mai tineri, din apropiere, - vom fi fostu cu toți până în 20 de inși. Ei, d'ér Tincu, Mihu, Demian și alții mai de valoare nu au venit și așie, am socotitu, s'eu convocăm o altă conferința, da decă voru veni acum mai mulți. Ți acludu deci convocarea - întocmită acum după trebuința de acuma, - rogându-te s'eu binevoiesci a o publica și deca se pôte a face și ceva comentariu da decă se voru tredi omienii noștri din amotială. E vorba, că la 2. Maiu, se va alege unu vice comite - în locul lui Colomanu Borcsai, - apoi unu pretore la Baia de Crișiu, eventualu unu protonotaru deci ar fi timpul supremu să ne punemu la lucru.

E dreptu, că câți amplotiași romani sunt aleși mai toți sunt cu musca pe căciula și nu avemu mai nici o bucuria de dinșii, ei d'ér ce se faci la cele din urma sunt totu de ai noștri și mai facu în celea ce potu, că multu nu potu fiindu gróznicu persecutați și intimidati. Ei, d'ér noi cei independinți, am pôte se insuflamu pucine curagiu în ei și câtă îngrigire în cei ce îi persecută.

Frate Aurelu! Decă ași poté găsi la noi 20. s'eu celu pucinu 10 inși carii s'eu fia langa mine, în congregațiune, și în reprezentație oreșienasci și opidane, ași poté șicana pe puternicii dilei de s'ar scârpina în ceafă. Am pote face și noi abstrucțiune, se vorbimu fiecare la fiecare obiectu în limba română, s'eu face propuneri și se ceremu votisare și éta nici o congregațiune nu s'ar poté găta decătu în 7-8 dile. Apoi ai mai pote face și altele totu pe basa legeri. Așie ar trebui s'eu se facă în tote municipiile, și atunci ar avé înțelesu executarea programului.

Serbători fericite! Noi pe pasci mergemu la Basesci.

Cu iubire și amicie

Francisc H.

Arhiva Mureșenilor, doc. 14426, dos. 340.A

V

Deva 3. Dec. 1892

Iubite Amice!

Nainte de toate, te felicitu pentru articuli scriși, în contra Doctorilor din Blașiu. -

Întru adeveru, a sositu timpul, ca și mirenii sânt. Bis. unite, s'eu și ridice odată glasulu contra papistașismului și grimasurilor catolice, ce s'au introdusu de umiliții și separatiscii din Blașiu, și a le da a înțelegere, că nu mai merge cu esnitismulu practacutu până aci. Ei, apoi ai fi crediutu, pe fratele Dr. Hossu?

Am avutu eu presimțulu, că cu ei nu o s'eu faci trêba cum se cade, - de aceea eu de locu după aparițiunea Unirei, - am re-napoiatu foiă și nu mi-am facutu simbra cu ei. - Totu așie am facutu și cu Anclu trimisu și la advis'a mea, cu inscripțiunea "gratisu", scriendu pe dosu, că nu o primescu. S'eu le fia rușine. Articuli amintii au fostu cetii și pe aici cu multă atențiune și cu câți am vorbitu eu, toți au aprobatu și aprobă lupta' ce ați început-o.

Credu, că nici Densușianu nu ți-va remanê datoriu. Că câtu de importantă este cestiunea, se vede și de acolo, că și diuarele magiare, au făcutu mențiune și au pusu mare prețu pe cele ce a scrisu Densușianu. Vei fi curiosu s'eu scii, că ce mai facemu noi pe aici.

Nimicu, frate Aurelu, dorere nimicu, că de cându cu scârnăviile din Tribuna, nu mai am cu cine m'eu înțelegere, - pare că au căpiatu cu toții. - A intratu o apatia, de care nu a mai fostu nici odată pe aici, - căci nu numai pe terenulu politicu d'ér nici pe alte terene nu potem face nimicu, - ci éta stau așie desperatu că nu am cu cine face ceva. Eri a fostu Congregațiune estraordinarie, pentru de a statori diuă alegeriloru pentru membrii congregațiunei, cari cu 1. Ianuarie voru eși. S-a prefixtu diuă de 13. Decemvre, - apoi s'au alesu președinții, cari au s'eu conducă alegerile, - se înțelegere, că s'au alesu totu magiari afara de cerculu Baitia, - unde fu alesu George Bardosi, - câtu cu elu, câtu fără elu.

După însemnările mele, vom eși vre 50. romani, prin urmare este chiaru timpul, ca preoții mai cu s'eu și alți inteligenți romani, s'eu îngrigêscu, de cu buna vreme, ca notarii și alți funcționari cottensi, s'eu nu facă presiune pe poporu și se nu facă escamatorii, pe la alegeri, ci s'eu îndemne pe cei îndreptății, a-și esercia dreptulu legalu și a fi cu ochii deschiși la alegere, că atunci vom poté alege mai în toate cercurile, omieni de ai noștri, cari știu dorenil și necasurile poporului, d'ér la din contra, se voru întemplă alegerile ca și până aci, așie adecă că în cercuri unde romanii suntu în mare majoritate și unde sunt o mulțime de inteligenți romani, totuși se alegu mai totu unguri, deregători și professori de pe la reala, cari apoi dreptu recompensă, că reprezenta cercuri curatu romanesce, nu facu alta, decătu mereu cârtescu contra romanilor, pe cari i represinta, ér în congregațiune votêza fără sfială și fără mustrare de conscientia totu în contra acelu, pe cari îi reprezenta. Unu faptu scârbosu acêstă de care nu vei afla părechie nici la Turci. Eu m'am adresatu la mai mulți cu cuventu și înscrisu, îndemnându-i, s'eu stăruiescu, cu s'eu se aleagă romani.

Ce va fi, - vomu vede. De aceea și fiindu timpul scurtu te rogu, i-a și tu notiția și fă o provocare ôre care, - că după cum știu, și în alte comitate, acum se alegu membrii pentru congregațiune și o provocare cum scii tu se scrii, desigur va avé efect. În cele ale politiceii nu mai știu nimic, ci dilnicu vedu fanfaronadele celor de la comitetu. Socia mea e dusă la Băsesci și mi scrie între între altele urmatoriile: "Tătuca dice, că ar trebui s'eu ve înțelegeti, cu Babeși și Mocioni, ca s'eu vie ei la situațiune" - care va se dică, s'a săturatu și elu până dincolo.

Eartă, că nu-ți mai scriu câte - ceva de pe aici, căci cum ți spunu sum de totu amărîtu. Audu că Dr. Mihu s'a însemoșiatu - nu am vorbitu cu elu încă. Dilele aceste au fostu "de Crainicu" la mine, s'eu dau bani comitetului. - I am de negatu, -

pe aici nici nu a datu nime nici unu cinceru (?), - căci D-lu Crainicu a mai colectatu bani pentru alte treburi și nici adi nu i-a administratu.

Spune salutări fraților Popu și Maior, sărutare de mână Dómnai, - ție și strânge mânia cu iubire

Francisc Hossu

Arhiva Mureșenilor, doc.14425 dos.340/A

VI

Deva 2. Ian. 1894

Iubite Aurelu!

Sum împachetatu și gata sé plecu pe séra la Sibiu. - Eu voiu trage la hot. Neuviver. Nu ți-am telegrafatu, fiindu fôrte ocupatu și din cauza, că probabilu voiu sta 2. dile în Sibiu. Nevésta mea a plecatu a séra la Basesci, fiindu că socrulu mi-a telegrafatu, că pe mâne va fi în Sibiu.

Din telegrama socrului deducu, că comitetulu va avé siedinția, deci mi-ar place sé fiu și eu pe acolo, sé vediu ce se face și ce voru sé facă. Dr. Rațiu m'a provocatu și pe mine, ca se me declam déca primesc sé fiu aperiatori. I-am respunsu, că da, atât eu, cât și fratele meu primim. Din Sibiu ți-voiu scrie, ce am aflatu.

Nu sciu déca tu ai fostu provocatu, ca sé fii aperiatoriu séu ba? - dér la totu casulu, ar fi cu cale, ca sé te oferi și tu, - vorbă e, că aperiatori voru fi destui și așie cu greu ar veni rândulu la tine, căci va trebui, sé dăm antâietate străiniloru pentru acea, socotu eu, că ar fi bine să te oferi și tu. De altmintrea cum socoți. Articululu de fondu din Arulu de astădi, este fôrte la locu și scrisu escelentu. - Magiarii au nevoia, aflându că ce scrie "Gazeta", - deórăce, lor li-ar fi venitu bine la socotéla, ca sé nu se facă nici o amintire, despre luptă nostra, - ba ei déca ai observatu, vreu sé faca lumea a crede, că noi, am vorbitu în sensu împaciuitoriu. Celu pucinu din raportele scurte din diuariile magiare, se presupune așlé ceva. - Fiindu materialu multu și dorindu, ca sé facu raportulu iute, am uitatu, se spunu încă câte-va.

Și a-numitu:

La propunerea séu recercarea societății carpatine, comisiunea permanentă, a fostu de părere, că propunerea și resp. recercarea, sé se predee "Societății archiologice din cottulu Huniadorei ca sé-și dee ca mai nainte părere în privinția scimbarei (magiarisarei) numeloru comuneloru. - (...) ^a ... atâta vorba romanésca nu s'a auditu de mult în congregațiunea noastră, de acea ți-mulțumescu, că ai sacrificatu unu primu articlu, - deși pentru mine estre prea magulitoriu, - ca da déca se voru mai îndemna și pe venitoriu, vom poté se le tragemu câte-o parada romanésca. E mai interesantu, că Sașii stau se plesnescă de mânia, vedindu, că noi ce facemu și ei, altu-cum folosi, - nu potu și nu potu... Interpelațiunea mea, i-au abatutu reu, căci Dómnai, câte asemenea spurcațiuni administrative avemu și déca le-am sgânderă în diclu, ar eși la iveală gróznice lucruri, - de acea după amédi a și venitu vicispanulu la mine în congregațiune și m'a rugatu sé-i dau mânia de ajutoriu, că elu vrea se facă ordine nu mai se me înțielegu și cu elu. - Bine!

Mulțumindu-ți de felicitări, te rogu și eu a spune confrățiloru Maioru și Popu salutări cordiale, la stimata Dómnai i sărutu mâniale éra ție și strânge mânia cu dragoste amiculu

Francisc

Arhiva Mureșenilor, doc. 3287, dos. 340/A

VII

Sibiui 3 Ianu. 1894

Frate Aurelu!

Precum ți-am scrisu, a seară am plecatu din Deva și adi deminetia am sositu la Sibiui și me aflu la hotelulu Neuviver Nr. 20. Probabilu, că pe seară vom pleca cu socrulu la Basesci, unde voiu sta pana cam prin 12. Ian. Membrii comitetulu au sositu mai toți, și nainte de amedi, au avutu șiedinția și acum s-au întrunitu de nou. Ce au desbatutu și ce voru mai discuta nu sciu, ca nu am potutu afla nimica positivu. Nici pe drum nu mi-au împarteșitu nimicu, der din vorbele loru trebue se deducu că suntu în mare zapaceala. Unulu mi-a spusu, mai nainte, atâta că totu naintea de amedi n-au facutu alta de catu, ca au totu vorbitu, ca dupa datina și deci nu au adusu nici unu concludu meritoria.

Una am aflatu, că pe Brote suntu mahniți mai cu toții și se vorbesce, că și Dr. Popoviciu, în Bucuresci s-a certatu formalu cu Brote. Socrulu, avendu cate-va momente libere cu elu m'a întrebatu, că eu pe cine ași afla cu cale, ca ei să "despreze" dreptu comitetu, la casulu când ar fi judecați? Eu i-am respunsu, că singuru și fără o consultare și cu alți factori, nu potu dice și nu vreu să dicu nimicu.

Pe seară poate voiu mai afla ce va și atunci cu fuga, ți-oiu scrie acum me pun nițielu la hodina.

Arhiva Mureșenilor, doc. 14450, dos 340/A

^a Lipsește o filă.

VIII

Deva 24. Mart. 1894

Iubite Amice!

Mi-ai fostu scrisu, - încă pe candu me aflamu la Basesci, - că aveți de gandu, ca să veniți aici, pentru a consulta în cauzele noastre grave. Deși cam tardiu eu ți-am și răspunsu, că ve vedu bucuros, - dar pana în ziua de astăzi, nu am primitu nici de la unulu din voi, că în ce chipu v'ați horărâtu; pentru aceea sum îngrijiatu, nu cumva s'a perdutu acea epistola - și acum voi socotiți, că eu nu voi a ve primi. Te rogu deci scrie mi celu pucinu atata, că primitai acea scrisoare a mea.

Ți facu cunoscutu, ragandute, ca să i-ai notitia în Gazeta, - cum că în 30 Martie st. n. va fi adunare generala a Congregațiunei.

În programu sunt 51. pozițiuni de pertractatu și probabilu vom mai fi și mai multe, adeca cauze, ce vom fi intratu mai tardiu. Sunt câte-va cauze interesante și de interesu politicu, pentru acea, bine ar face membrii români, deacă ar veni câtu de mulți și să ia parte, la desbaterile ce voru fi. Nu știu observata-i, că în "Tribuna" din zilele trecute a fostu o suspiciunare tendentioasa, pe care nu mulți o voru înțelege. Tribuna polemizendu cu Dreptatea dice între altele, că unulu dintre av(oca)ți memorandiști și ar fi exprimat bucuria, că membri comitetului naționalu sunt la închisóre.

Această suspiciunare are următoria istoria: Betrenulu Vaida Dénes, mergându odată la Vațiu, au spusu celorlu de acolo, că eu, re-ntorcându de la conferența din Aradu și întâlnindu-me pe calea ferată cu Dlu Tocilescu - i-ași fi disu Dlu Tocilescu următorele: "lasă Dle, că așie-i trebeu comitetului, să șiează în temnița, căci merita să fie acolo". Cându la Crăciunu am fostu la Vațiu, am observatu de locu, că martirii se uita cam curiosu la mine.

În fine marele Comșia nu s-a potutu reține, ci a spusu sociei mele, ce s'a disu despre mine. Ți poți inchipui surprinderea și indignațiunea sociei mele. "Această suspiciunare e atât de josnică, - dise ea, - încātu ași insulta pe bărbatul meu, decât m-ași încerca să-lu escuzu. Între aceste am ajunsu și eu în aprierea lor, candu apoi Comșia m'a întrebatu și pe mine.

Eu i-am răspunsu: D-le Comșia! Eu și amicii mei, ne avem parerile noastre precise, despre D-voastră și politica ce o faceți, - și cându suntemu noi de noi, nici nu refacemu acele păreri, cari nu sunt măgulitorie pentru Dvoastră, - acea înse, că m'ași fi exprimat în modulu cum ni s-a spusu, Dlu Tocilescu, este unu neadeveru, că cu Dsa, despre Dvoastră nu am vorbitu nimicu. Marele barbatu alu națiunei și-a exprimat mulțumirea facia de acestu răspunsu. Se vede înse, că martirii noștri de la Vațiu, nu s'au mulțumitu cu atata, ci voru fi datu porunca slugiloru de la Tribuna, ca să faca întrebuințare și de acestu casu, deși au primitu desmințire din partea mea... Aceste ți le comunicu, - nu pentru ca să faci întrebuințare, ci ca să vedi, că martirii noștri, ascultă bucuros spusele unoru lingșitori și facu capitalu din fleacuri. Încă o tristă și neînțeleasă simptomă. N'ai vediatu pe Dr Isacu benchetuindu cu Rusu Șirianulu (asta treacă ducăsă) și facendu reclama "Foie pe poporului"? Ei frate Aurelu sic non ilur ad astra!

La toți salutare, - ție o sinceră strângere de mână de la alu teu amicu

Francisc

Arhiva Mureșenilor, doc. 14428, dos. 340/A

IX

Deva 16. Sept. (1)894

Iubite Aurelu!

După ce ne-au avisatu socrulu meu, că lu-voru dețiené gendarmii, m-am dusu cu socia mea la Clusiu și am asceptatu acolo pe betranulu, apoi împreună cu elu m-am dusu la Vațiu, de l-am așediatu.

În Clusiu am întrebatu pe Dr. Rațiu, cum de nu a convocat conferența alegatoriloru, de locu ce a primitu ucasulu ministrului? mi-a răspunsu, că a fostu ocupatu și impresionatu peste mesura s.a. dér mi dicea, s'au făcutu toți pașii, ca să se continue lupta. Totu cu acea ocaziune, am ținutu o consultare, cu cei din Clusiu și carii erau pe acolo și am decisu, că este necesitate de a se convocă delegații câtu mai curându, totu odată am primitu încredințarea, că venindu de la Vațiu spre acea, să me ducu la Lugoșiu, și să vorbescu cu cei de acolo și în specialu cu vice-președintele comitetului Dr. Popoviciu, că-ci mi dicea Dr. Rațiu D'niasa ca vicepresied. comitetului e însărcinatu cu ulteriarele afaceri și că toate actele se afla la dînsulu.

M-am dusu și conferindu prealabilu cu Bradiceanu, am aflatu că Dr. Rațiu nu a spusu adeverulu și anumitu Dr. Popoviciu dicea, că elu pucinu scie și nici nu înțelege, cum vine să fie elu vicepresied. com. apoi acte la elu nu se află. Am consultatu și la Lugoșiu iar cei de acolo și dînsii erau de părere că să se convõe delegații și Dr. Popoviciu mi-a promis cu se va interesa și va face totu posibilulu. E de însemnatu, că și la Lugoșiu inteligență rom. numai la aparinția e solidară și că și acolo sunt multe, multe păcătoșii și o nepesare grôznica.

Rentorcu m-am abătutu la Aradu și am conferitu și acolo, cu câțiva. Aici Mangra, secretarul gener. mi spunea, că să fie pe pace, că ei, adecă cei din Sibiu (cei de la Tribuna siguru) au pusu toate la cale, ca toate pregătirile suntu făcute și că chiaru și ziua conferenței s'a satoritu pe ziua de 17. Sept. numai să se espedeze provocatoarele. Așie am venit acasa confusu și fără a scii ce-va pozitivu - apoi peste câte-va zile m'am dusu la Băsesci, ca să facu pe economulu. O lună întreagă am statu pe acolo, la pluguri, la cară și la cai, oi și vite, - nesciundu nimicu ce se întâmplă prin lumea mare și repetandu în tota ziua: "Luavaru draculu, cu memorandu cu tolu, cum me facurați voi martirulu martiriloru", - că până ce martirii primescu la vizite eu și socia mea am trasu și vomu trage unu adeveratu martiragiu.

Acum de câte-va zile érași sum aici, ca să-mi mai vedu de seracia mea proprie și am lasatu pe bieta mea socie, să facă ea acolo ce va pôte, pana voi merge érași. Venindu cătră casă, la Deșiu am convenitu cu Vajda Vaivodulu, care mi spunea, că mari și minunate lucruri se pregătescu, dér că ce nu mi-a spusu. - Totu atunci am aflatu, că la Sibiu diplomații noștri de acolo

s'au consultatu, că ce se facă și că au fostu doue păreri: unii diceau, că se se convoace conferința electorală în Budapesta, - era alții la Sibiu și se aducă lume de poporu, - că voru fi decisu definitiv nu am potutu află.

La Clușiu am statu și am convenitu cu Dr. Isacu. - Elu mi dicea, că nu scie nimicu și că e de totu disgustatu, - prin urmare nici de la elu nu am potutu afla nimicu. Peste totu, cu cine am convenitu, toți mi diceau, că nu scie nimicu cei cu cauza noastră și că ce va fi în venitoriu. Eri, am capetatu o scrisore, în care Dr. Popoviciu și Mangra, me invita pe 17/29. Sept. la Aradu, la o conferința confidențială "ca întrunu cercu restrînsu și în chipu intimu, se ne consfătuimu a supra situațiunei grave, create acum partidului naționalu." Așie se vede dera, că nici Mangra nu mi-a spusu adevverulu, că adeca tôte suntu pregătite. Totu eri a aparutu în Tribuna unu articlu "Treî detorinție" din care se vedé că Bloru éra suspicionează și vorbescu în taine, de nu mai ei sciu, că ce vreau sé dică, - séu pôte eu nu-i înțielegu.

În astă situațiune, avendu câte-va minute libere, ți-leam comunicatu aceste pe scurtu, ca sé vedi celu pucinu în generalu, cum stau resp. cum vedu eu împregiurările năstre. Cătu voiú șiede eu pe aici nu sciu, - credu înse că în casulu celu mai reu până în 1. Octom. voiú fi acasă. - Déca nu vei fi chiamatu și tu și déca credi, că ți-ași poté servi cu ceva, scie-mi și mi spune pe scurtu: ce dici tu la tôte aceste. Ér déca vei fi chiamatu și vei lua parte la consultarea din Aradu, atunci - fiindu drumulu lungu de la Brașiovu plăca cu o di mai iute și fă o pausă aici la Deva că în casulu acela voiú avisa și pe Dr. Isacu și Frâncu și ne vomu poté și noi consulta prealabilu și vomu poté merge pregătiți și împreună.-

Așie dera ți-acceptu respunsulu, ca se potu avisa și pe ceialalți amici de principii. Fratele meu mi spune, că a a flatu de la socrulu seu, că a fostu o conferința confidențială și la Căpâlnășiu, unde ar fi fostu și Mețianu, apoi și Partenie Cosma din Sibii, - dér că ce au desbătutu și decisu nu scie. Déca voiú despune de timpu ți-voiú mai scie, dér nu credu, că forte multe suntu în anulu acesta pe capulu meu. -

Te rogu împărtășesce fratelui Popu felicitările mele. Salutu pe D. Maior, sărutu mâna la cocôna și pe tine cu puișorii te sărută

Francisc

Arhiva Mureșenilor, doc. 3286, dos.340/A

X

Aradu 2/11 894

Onorob. Red!

Aici vi alaturu unu estrasu din procesulu meu. Ve rogu publicați-lu totu per estensoru mai vertosu articulu încriminatu. De dreptate neci vorbă. Chiar ungurii s-au scandalisatu. Precum audu din forte siguru unguri nainte de pertractare au țienutu mai multe conferința, în interesulu causei lor, și astu feliu cu volens nolens a trebuitu să fiu pedecatu, căci guvernulu ungurescu s'ar fi compromisatu, pentru că la unu om petatu ca Koos i-a datu postu și plane directoru la preparandia (!).

Pertractarea aceasta de siguru s-a nimici că s-a facutu multe greșeli. Cum voru judeca la cea viitoare vom vede. Eu din partemi le-am spusu siesi romanesc, sciu că nime dintre ei nu se bucura de o astu-feliu de dobenda. Deacă poftiți ve voiú trimite întreaga vorbire, nu mai se sciu că o veți publica, se me înscientiti. Diariile magiare firesce falsifică ca totu de una. Der lasă lasă...

Totu odată primiți Dle Redactoru și mulțumita mea pentru trimirea foiei, restanția va urma catu de curendu.
Cu totu respectulu

F. H. Longin

Arhiva Mureșenilor, doc. 3269, dos. 340/A

FRANCISC HOSSU LONGIN'S CORRESPONDENCE KEPT IN MUREȘENILOR'S ARCHIVE FROM BRAȘOV (I).

Abstract

Mureșenilor's Archive from Brașov contains 36 letters sent by Francisc Hossu Longin to Mureșianu family. The article contains the transcription of the first ten.

18 january 1876. Francisc Hossu Longin (afterwards F.H.L.) informs about his subscription to "Gazeta Transilvaniei" (afterwards G.T.), appreciated an "national duty". He follows the example of G.T. in making his articles from "Gura Satului". F.H.L. is critic about the political position of Vincențiu Babeș. Also he is blaming bishop Mețianu which demands from his faithfuls to subscribe to "Albina" through his popes.

18 july 1887. F.H.L. condemns Slavici for his political attitude against some romanians political leaders. He writes about the conferece from Sibiu. Critics about "Tribuna". About the elections from Baia de Criș won by Emeric Holloly. About the hungarian justice which is subjective.

8 december 1887. About the visit of Aurel Mureșianu in Deva and the good impression created on city's establishment. He is expected again to visit Deva.

11 april 1892. Congratulations for last political articles. About an political gathering organized by F.H.L. in february, followed by weak results. About new elections in Deva. Disappointed by romanian office workers, threatened by authorities.

3 december 1892. Congratulations for the articles against the religious leaders from Blaj. About the interference of catholicism in greek catholic church life. About the "Tribuna" and his agressiv attitude. About new elections in Deva congregation. All the winners are hungarians with the exceptions of George Bardosi. About the neutral position of romanian popes in political fights.

2 january 1894. F.H.L. prepare a visit at Sibiu. There will be an meeting of the Central Comittee of Romanian National Party from Hungaria. He invite Aurel Mureșianu to be one of the lawyers in the memorandum trial. About the hungarisation of romanian settlements names. Missing one page.

3 january 1894. F.H.L. arrives at Sibiu. About the meeting of the Central Comittee of Romanian National Party from Hungaria. The members are angry on Popovici and Brote.

24 march 1894. Aurel Mureșianu is expected at Băsești. About a new gathering of the congregation. About the position of "Tribuna". F.H.L. is defending himself by some charges.

16 september 1894. F.H.L. accompany George Pop of Băsești in his travel to Vaț, where George Pop must spent two years in jail. F.H.L. receive some political charge from the Central Comittee of Romanian National Party from Hungaria. He find good solidarity in Cluj, Lugoj, Arad. He work hard at Băsești instead of his father in law, George Pop. That is why F.H.L. express some brutal apreciations about the memorandum. Political talks at Dej with Vaida Voevod and at Cluj with Aurel Isac. Invited at Arad by Mangra. F.H.L. invites Aurel Mureșianu and his political companions at Deva.

2 september 1894. F.H.L. informes one of the G.T. reporter about one hungarian office worker, Koos.